

Ján Bilas: Katolícky modernizmus P. Teilharda de Chardina. Bratislava, Pravda 1981. 192 strany.

Autorovi knihy jde o marxistickú analýzu a kritiku učení Teilharda de Chardin, teilhardizmu a niektorých revizionistických teórií, jež podľa jeho názoru s teilhardizmom „kokeťujú“. Zamereňuje sa na kritiku základných pojmov Teilhardova učenia „evolúcie“, „syntéza“, „transcendencie“ aj, vymezuje Teilhardovo miesto vo vývoji kresťanského, respektíve katolíckeho myšlienky a ideológie; chce rovněž odhalit „ideologické ostrie jeho učenia v súvislosti, do ktorých sa logicky a zákonite začlenil pre svoj skrytý klerikálny antikomunizmus“ (s. 17).

V prvej kapitole Ján Bilas pripomína základné data Teilhardova života a pak ukazuje vzťah medzi jeho učením a oficiálnou katolíckou ideológiou, proces „vrstvenia“ Teilhardova učenia do neotomistických koncepcí a jejích vzájomné „sjednocovanie“ (to dokumentuje na príklade „integrálneho realizmu“ Alojze Bogliola). V druhej časti této kapitoly sa zabýva ideovými zdrojmi teilhardizmu; vidí je v niektorých myšlienkách Hegelových, Bergsonových, Origenových, raných kresťanů, východných bohoľadačů a ďalších. V této souvislosti kritizuje názory, které hledají analogii mezi Hegelovou dialektikou a Teilhardovým evolucionismem. V druhé kapitole, nazvané Teilhardismus a fideismus, se zaměřuje na Teilhardovo spojování vědy s náboženstvím. Podle Bilase tu jde o fideizaci výsledků vědy a „zvědečtění“ křesťanského světového názoru, tedy o demytologizaci, modernizaci křesťanství. K této modernizaci má Teilhardovi mj. sloužit evolucionistické pojetí náboženství a jeho tzv. fenomenologická metoda, v podstatě, jak praví Bilas „teologický a filozofický eklekticismus“. V této kapitole se autor rovněž snaží dokázat iluzornost a reakčnost Teilhardovy eschatologické naděje.

Třetí kapitola je věnována výkladu a kritice Teilhardovy kosmologie. Ján Bilas zde ukazuje, jak Teilhard fideisticky interpretuje některé kosmologické teorie, např. teorii praatomu, big-bengu a další. Při polemice s těmito interpretacemi se odvolává na jiné vědecké teorie, které se snaží marxisticky interpretovat: V této souvislosti se zabývá i Teilhardovými pojmy biosféra, noosféra, entropie a negentropie ad. Podle jeho soudu Teilhardova kosmologie „pomocou fideizmu a mysticismu pomáhá zakrývať reálne protirečenia spoločnosti a vytvára ilúziu evolučne sa zdokonaľujúcej harmónie kozmu, v strede ktorého je duchovne zjednotené ľudstvo; tato harmónia bude zavŕšená v transcendentne. Ilúzia harmónie a prekrásnej duchovnej budúcnosti je jednou z najreakčnejších ideí Teilhardovy kozmologie“ (s. 116). Kriticky posuzuje i Teilhardův náboženský a gnozeologický optimismus: „Aj náboženstvo optimizmu, aj náboženstvo pesimizmu falšuje perspektívy historického vývoja tak, aby vyvracali tie prognózy budúcnosti, ktoré predkladá vedecký komunizmus. Napriek tomu, že Teilhard navonok opiera svoje optimistické proroctvo o gnozeologický optimizmus súčasnej vedy, vyberá z vedy také otázky a dáva ich do takých metafyzických a fideistických súvislostí, ktoré môžu byť pre vedu len zdrojom pesimizmu“ (s. 117). Ve čtvrté kapitole se autor soustřeďuje na kritický výklad Teilhardova názoru na spoločenský vývoj. Za základní rysy Teilhardových sociálnych názorů považuje antikomunizmus a ideologickou obranu kapitalizmu. Konkrétne poukazuje na Teilhardův netřídní přístup ke společenské problematice a na fideismus v jeho interpretaci společenského pokroku. Proti Teilhardově „vizi úniku z tohoto světa“ staví Bilas „vědecké plánování a předvídaní společenského vývoje“: Odmítá Teilhardův „evoluční antropologismus“, který považuje pouze za posvěcení kapitalistických výrobních vztahů a z nich vyplývající buržoazní morálky. V druhé části čtvrté kapitoly se autor dotýká Teilhardova vlivu na modernizaci katolícké sociální doktríny. V poslední kapitole, Revizionistická propagace teilhardizmu, se Bilas zabývá niekoľika, nejen československými „teologizujícími revizionisty“, kteří se více či méně stali propagátory moderní teologie: „Keďže sa vzdali triednej pozície, smerujú k idealistickej úprave svetonázorovýr základov marxizmu-leninizmu, jeho dialektickomaterialistickej filozofie. Revizionisti pohŕdajú materiálnou činnosťou robotníckej triedy. Túžia po čistej teórii, čistej filozofii, ktorá špekuluje, resp. medituje o človeku vôbec, o absolútnej slobode; transcendentne a podobne. Od idealizmu revizionistov je už len krok k „farárčine““ (s. 155).

Na přebalu knihy a v textu knihy samotné se dočítáme, že autorovi jde o „analýzu a marxisticko-leninskú kritiku učenia Pierra Teilharda“. Pokud nepovažujeme

za takovou kritiku pouhou komparací názorů nebo propagandistické způsoby odmítání cizích koncepcí, pak jsme nuceni zamýšlet se nad tím, do jaké míry se autor v knize přiblížil proklamovaným cílům. Kniha začíná větami: „Křiza křesťanského náboženstva nie je novým fenoménom. Sprevádza evolúciu kresťanstva od jeho vzniku“ (s. 5). Tyto věty diskvalifikující protivníka už před výkladem jeho stanoviska jsou evidentním truismem. Jeví se mi však jako předznamenání celé práce. Autorův přístup k Teilhardovi je výslovně formulován v závěru knihy: „Ak odmietame názory, že Teilhard a teilhardizmus môžu byť užitočné pre vývoj marxisticko-leninskej filozofie [...], tak to neznamená, že nevidíme niektoré pozitívne stránky Teilhardovho učenia“ (s. 175–176). Jaké jsou však konsekvence první části citované věty, respektive z jakého stanoviska může být taková myšlenka vyslovená? Může marxista vskutku považovat kritické studium filozofického učení, které vzbudilo v buržoazním (a nejen v buržoazním) světě takový ohlas, za neúčinné pro vývoj filozofie, k níž se sám hlásí, filozofie, která si klade cíle univerzální ve smyslu všelidské? Pokud bychom přijali názor Jána Bilase, museli bychom chápat konfrontaci marxismu s křesťanskou duchovní produkci a s buržoazním myšlením vůbec (teilhardismus je s ním organicky spojen) pouze za nový, v podstatě jen propagandistickými hledisky motivovaný případ odmítání různých „nepravd“ z pozice „absolutní pravdy“. Autorův přístup k Teilhardovu učení vede k tomu, že jeho vlastní práce je mnohem méně filozofickou, než jakou chce a mohla by být. Autor se často spokojuje s tím, že svou interpretaci výsledků speciálních věd srovnává s interpretací Teilhardovou; tím se ovšem nejen staví zdánlivě na roveň Teilharda, ale především nevyužívá možností, které mu poskytuje marxistická filozofie a metoda (s tím souvisí nejasnost v rozlišení přístupu z hlediska filozofie a z hlediska přírodních věd). Kniha proto často zůstává jen v rovině propagandistické příručky; svědčí o tom i přemíra obrátů typu: „Teilhard chce budit dojem“, „vedel, že“, „využil tak svoju autoritu vedca na protivedecké, reakčné ciele“ atp. Jestliže jediný Teilhardův přínos budeme vidět v tom, že „objektivně prispel k oslabeniu vlivu oficiálnej teológie“ (s. 176) a jestliže zároveň a priori odmítneme oprávněnost Teilhardových otázek i v oblasti filozofie, pak sotva budeme moci využít výkladu jeho filozofie k pokusu o rozvinutí vlastního filozofického názoru. Tak se nakonec hlavním cílem a obsahem knihy vedle výkladu teilhardismu stává „odhalení“, že v Teilhardových koncepcích „sa skrýva idealizmus a viera v nadprirodzené“ (s. 53), že u Teilharda (katolického kněze!) hraje rozhodující úlohu idealismus, víra a fideismus.

Aleš Pokorný

Ivan M. Havel: Robotika. Úvod do teorie kognitivních robotů. Praha, SNTL 1980. 280 stran.

Nová kniha autora, který je významným odborníkem v technické kybernetice, je první naší monografií z teorie kognitivních neboli „inteligentních“ robotů. Kognitivním robotem se zde rozumí počítačem řízený integrovaný systém se schopností vnímat okolní prostředí a s vysokým, ale formálně zvládnutelným stupněm autonomního rozhodování. Jde tedy o systémy naprosto odlišné od programovaných jednoúčelových robotů, které jsou dnes již běžně používány v průmyslu.

První kapitola obsahuje úvodní informace k probíranému tématu včetně krátkého historického přehledu konstruování strojů s vlastnostmi člověka (automat, umělý člověk) a stručného popisu některých současných výzkumných projektů. Umělá inteligence jako vědní obor se ubírá dnes zhruba třemi směry: 1. psychologickým – umělé modelování lidského myšlení a kognitivní činnosti především za účelem jejich lepšího poznání; 2. inženýrským – řešení intelektuálně náročných úloh systémem metod a programů, které nemusí napodobovat metody používané člověkem; 3. filozoficko-matematickým – studium a formalizace intelektuálních mechanismů bez ohledu na způsob realizace. V robotice je dnes nejvíce zastoupen „inženýrský“